

KAZASKER MÜEYYEDZADE ABDURRAHMAN
ÇELEBİ'NİN EDEBİ MUHİTİ*

Murat Ali KARAVELİOĞLU**

ÖZET

Patronaj konusuna kısaca temas edilen ve Türk kültür coğrafyasındaki edebi muhitlere yer yer atıfta bulunulan bu makale, II. Bayezid'in şehzadeligi dönemindeki Amasya muhitinde gördüğümüz Müeyyedzade Abdurrahman Çelebi'nin hamiliğini ve etrafında meydana gelen ilim ve sanat halkasını değerlendirmektedir. Kendisine yazılan kasidelerde ve mersiyede de görüldüğü üzere onun esas öne çıkan yönü ilmi veçhesidir. Daha sonra hamiliği ve sanata/sanatçıya olan ilgi ve desteği gelir. Şairliği ve hattatlığı ise daha az bilinir. Bu makalede, Müeyyedzade'nin tüm yönlerine değinilmekle beraber asıl onun konağında, makamında meydana gelen ilim ve sanat muhiti değerlendirilmiş; koruyup kolladığı, yetiştirip memuriyet verdiği simalar ele alınmış; Abdurrahman Efendi'nin, Türk ilim ve edebiyatına nice parlak simalar kazandırdığı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Patronaj, edebi muhit, Müeyyedzade, II. Bayezid, şiir, şair.

“Rûm'da iki kişi var imiş, biri Müeyyedzâde ve biri Tâcizâde Ca'fer Çelebi.

Hayfâ ki birinün pîrlüğü zamanına irdük ve birinün kadrin bilmeyüp bilmezlük ile kendi elimüzle berg ü bâr-ı vücûdın yile virdük.”

(Yavuz Sultan Selim, *Meşâirü'ş-şuara'* dan...)

Giriş

15. yüzyılın son yılları ile 16. yüzyılın ilk on beş yılı içinde büyük bir ilim adamı, şair ve zarif bir edip olarak temayüz eden Müeyyedzade Abdurrah-

* Makalenin geliş tarihi: 20.06.2020 / Kabul tarihi: 04.08.2020

** Prof. Dr., Iğdır Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, murat.karavelioglu@igdir.edu.tr (Orcid ID: 0000-0002-6230-8639).

man Efendi; şairliği, hattatlığı, musiki bilgisi ve bilhassa şer'î ve tasavvufi bilimlere olan derin vukufiyeti ile devrinin en güzide zurefasından sayılır. Bütün bu mümeyyiz vasıfları yanında ilim, edebiyat ve sanat hamiliği yönü bulunmaktadır ki etrafında meydana gelen bu çok yönlü muhiti edebî şahsiyetler itibarıyla ele almanın, bu devrin edebiyat tarihi yazımına katkı sağlayacağı yadsınamaz. Ancak Müeyyedzade'nin edebî muhitini tespitte geçmeden önce Osmanlı Devleti'nin patrimoniyal yapısı, edebî ve sanatsal muhitleri, 15. yüzyılın, hele Sultan II. Bayezid devrinin karakteristiği, hatta biraz da İran ve Türkistan bölgelerinin edebî dünyası ile ilişkiler ele alınmalı; hiç değilse kısaca değerlendirilmelidir. Her ne kadar sayılan hususlar üzerinde pek çok çalışma yapılmışsa da¹ ve biz meselelerin teferruatını bu değerli çalışmalara havale edecek olsak da Müeyyedzade'nin hem yetiştiği

¹ **Bu çalışmalardan bazıları şunlardır:** Ali Yıldırım, "16. Yüzyılda Büyük Bir Devlet Adamı ve Edebiyat Hamisi Defterdar İskender Çelebi", *FÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, X/1, Elazığ 2000, 217-232. Arazgül Recepova, "Sultan Hüseyin Baykara Dönemi Kültür Tarihi ve Onu Yüceltenler: Molla Cami ile Ali Şir Nevaî", *BEÜ İİBF AİD*, IV/2, 210-221. Belkıs Altuniş Gürsoy, "19. ve 20. Yüzyıl İstanbul'undaki Edebî Muhitlere Genel Bir Bakış", *Kültürler Başkenti İstanbul*, İstanbul 2010, 298-311. Belkıs Altuniş Gürsoy, "XIX. ve XX. Yüzyıllarda Bir Edebiyat, Kültür ve Sanat Muhiti Olarak İstanbul Kahvehaneleri", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, XII-2/47-48, İstanbul 2010, 149-176. Belkıs Gürsoy, "XV. Yüzyıldan İtibaren İstanbul'daki Edebî Muhitlere Genel Bir Bakış", *Bilig*, II/Yaz '96, 188-202. Ersen Ersoy, *XVI. Yüzyıl Kaynaklarına Göre Kütahyalı Şâirelr ve Kütahya'da Edebî Muhit*, DPÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2003. Esmâ Tezcan, *Pargalı İbrahim Paşa Çevresindeki Edebî Yaşam*, Bilkent Ü. Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004. Halil İnalçık, *Has-Bağçede Ays u Tarab (Nedîmler, Şâirler, Mutrîbler)*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010. Halil İnalçık, "Osmanlı Medeniyeti ve Saray Patronajı", *Osmanlı Uygarlığı 1*, (ed. H.İnalçık ve G. Renda), Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2003, 13-27. Halil İnalçık, *Şâir ve Patron (Patrimoniyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme)*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2003. Halûk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, MEB Yayınları, İstanbul 1996. Hatice Aynur, "Cem Şairleri", *İlmi Araştırmalar*, IX, İstanbul 2000, 33-43. Hüseyin Albayrak, "XV. Yüzyıl Sonu ve XVI. Yüzyıl Başlarında Trabzon Şehzâde Şehrinde Vali Yavûz Sultân Selîm İle Oluşan Edebî Muhit", *2. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi Bildiriler Kitabı*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2013, 462-482. İbrahim Akyol, "Fatih Sultan Mehmet Dönemindeki Edebî Çevreler", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, I/2, 93-122. İskender Ulaş, *Divan Şairinin Yetişmeinde ve Eğitimde Hâmî-Şair ve Usta-Çırak İlişkisi*, NE Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya 2017. Kadir Güler, Kerim Yaşar, "Dîvân Şiirinde Câize (Şâir-Patron-Hâmî İlişkisi) Üzerine Değerlendirmeler-I", *DPÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, XVIII, Ağustos 2007, 267-300. Kadir Güler, Kerim Yaşar, "Dîvân

çevre hem de etrafında meydana gelen muhitin daha iyi anlaşılması için kısa malumat vermek arzusundayız.

Himaye eden ile himaye edilen arasındaki ilişkinin temeli karşılıklı menfaate dayanır. Her iki taraf da birbirine ihtiyaç duyar, yekdiğerinin işini görür. Günümüzün iletişim ve haberleşme imkânlarının olmadığı çağlarda ve devlette merkezi bir otoritenin bulunduğu zamanlarda esasen bu karşılıklı ilişki bir mecburiyettir. Patrimonyal özellik gösteren Ortaçağın tüm devlet ve imparatorluklarında bu böyledir. Ancak birçok Türk devletinde, Beylikler Dönemi Türkiye'sinde ve nihayet Osmanlı Devleti'nde patron (=hâmî) ile kul (=mahmî) arasındaki ilişki görece "mürebbi-mürebba" karakteri arz etmiştir ki bu durumun, salt menfaat duygusunu daha masum kıldığı ve hatta bir gereklilik haline yükselttiği söylenebilir.

Şiirinde Câize (Şâir-Patron-Hâmî ilişkisi) Üzerine Değerlendirmeler-II", *DPÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, XIX, (Aralık 2007), 231-270. Kemal Yavuz, "Türk Edebiyatında Şiir ve İlk Şiir Meclisleri", *Türkiyat Mecmuası*, XXIV/4, İstanbul 2014, 129-161. Melike Aysu Akcan Altıntaş, *II. Mehmet Dönemi: "Osmanlı Padişahu" ve Dîvân Edebiyatı İnşası Arasındaki İlişki*, İDBÜ Ekonomi ve Sosyal Enstitüsü, Ankara 2015. Muhsin Kalkışım, "Osmanlı Devleti'nde Şair ve Yazarları Himaye Kriterleri", *Milli Folklor*, 15(Ankara 2003), 105-108. Murat Ali Karavelioğlu, "Şehzade Emir Süleyman Çelebi'nin Edebi Muhiti", *Türk Dünyasının Ulu Çınarı Mertol Tulum Kitabı*, Sivrihisar Belediyesi Kültür Yayınları-4, İstanbul 2017, 391-448. Muvaffak Eflatun, "İslam Dünyasında Edebi Çevrelerin Ortaya Çıkışı Bağlamında Bermekî Ailesi ve Klasik Türk Şiirine Yansıması", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, VII/21, Kış 2018, 699-721. Naim Atabağsoy, "Klasik Dönem Osmanlı Şiirinde Patronaj ve Şairin Üretim Süreci İlişkinine Bir Bakış", *Monograf*, 2014/1, 84-103. Orhan Kurtoğlu, "Türk Kültürünün Münbit Bir Şehri Olan Diyarbakır'daki Edebî Çevreler ve Hamilik", *SUTAD*, XLIII, Bahar 2018, 135-144. Osman Horata, "Cem Şairleri: Bir Kader Birliğinin Anatomisi", *Bilig*, XV, Güz 2000, 91-110. Ömer Özkan, "Osmanlı Şiirinde Bir Edebî Muhît Olarak Kefe (Feodosia)" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VIII/38, Haziran 2015, 295-301. Recep Demir, "XVI. Yüzyıl Şairi Garâmî'nin Edebiyat Çevresi ve Saraya Yaklaşma Gayretleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VII/33, 80-92. Sevda Önal Kılıç, "Edebiyat Patronajı Açısından Damat İbrahim Paşa Dönemine Dair Genel Bir Değerlendirme", *AÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Erzurum, Ocak 2018, 3-13. Sevda Önal Kılıç, "XVIII. Yüzyılda Bir Edebî Muhit Olarak Koca Ragıp Paşa Konağı", *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XXV/4, Adana 2016, 147-158. Tûbâ Işınsu Durmuş, *Tutsan Elini Ben Fakîrin Osmanlı Edebiyatında Hamilik Geleneği*, Doğan Kitap, Ankara 2009. Uğur Tatlısumak, *Osmanlı Uleması ve Patronaj İlişkisi*, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Konya 2016.

Ortaçağ'da merkezi hükümet ile sanat arasında doğrudan ve çok güçlü bir ilişki vardı. Üstelik bu durum yalnızca imparatorlar değil daha küçük feodal beyler, eyalet valileri yahut şehzadeler için de geçerli idi. Çünkü "patrimonyal devlette yüksek kültür, yalnız Yüksek Saray Kültürü olarak var olmuştur."² Bu yüksek saray kültürü, hamilik söz konusu olduğunda da ortak ya da rakip tanımaz. Bürokratik ve sosyolojik olarak uzantıları bulunsa da bunların hepsi birer yansımadan ibaret olup asla boy ölçüşemezler. Rakip olarak görülen yabancı sanat hamileri de aslında sultanın bu entelektüel konumunu belirleyen unsurlardan sayılır. Nitekim

"...sanat, saltanat ideolojisini barındırdığından -yani hükümdarın kişiliğinin, bilgeliğinin, güzelliğinin ve zenginliğinin aynası olduğundan- o hükümdarı ve simgelediği hanedanı rakiplerine karşı daha yüce bir konumda göstermeye yöneliktir. Bunun sonucunda sanatı ve ilmi en çok destekleyen hükümdar, en yüce kişi olarak görülmekte ve böylelikle hanedanlar arası hamilik rekabeti artmaktadır."³

Osmanlı özelinde düşünüldüğünde bir hamiye intisap etmek adeta bir mürşide bağlanmak gibiydi. Hami onu yetiştirir, besler, yüceltir ve onun hem toplumda hem de sanat âleminde seçkin bir yer edinmesini sağlardı. İncalcık'a göre "Osmanlı patrimonyal toplumunda terbiyet, kulluk, intisap sosyal ilişkilerin temeli olmuş, hem patron hem kul için gerekli bir sosyal bağ oluşturmuştur."⁴

"Osmanlı devletinin patronaj geleneği, İslamiyet öncesi Türk devletlerinin savunmacı devlet anlayışı kaynaklı himaye kültürüne, İslami dönemde, İslam Peygamberinin şairini ödüllendirmesine bağlanan, sünnet algısının eklenmesi ve Timur-Herat ekolü yönetim tarzının modellenmesiyle yeni boyutlara ulaşmıştır."⁵

Gazneli ve Selçuklu saraylarında var olan patronaj, saray ve çevresindeki edebi/kültürel muhitler ve sanat üretimi konusunda da bazı değerli çalışmalar yapılmıştır.⁶ Osmanlı'da söz konusu ettiğimiz kapsamda hamilik,

² Halil İncalcık (2003), a.g.e., 10.

³ Esmâ Tezcan, a.g.t., 36.

⁴ Halil İncalcık (2010), a.g.e., 351.

⁵ Sevda Önal Kılıç (2018), "a.g.m.", 4-5.

⁶ Sadık Armutlu, "Gazneliler ve Selçuklular Döneminde Edebiyat", *Türkler*, Ankara 2002, V, 882-87.

15. yüzyılın ilk yılları, hatta belki de I. Bayezid devri gibi henüz çok erken sayılabilecek tarihlerde var olmuştur. Bu hususta Germiyanogulları, Karamanogulları, Aydınogulları, İsfendiyarogulları gibi beyliklerin Osmanogulları'na öncülük edip örnek teşkil ettiği bile söylenebilir.

Burada asıl üzerinde durulması gereken husus böyle bir patronaj işletiminin niçin gerektiğidir, yani hamilik etmenin veya bir patrona intisabın sebepleri nelerdir? Kuşkusuz bu sebepler siyasal, ekonomik, kültürel ve bilhassa sosyolojik karakter arz eder. Hamilik müessesesinin iki yönlü işlediğini söylemek gerekir. İlk bakışta sanatkâr, bir koruyucuya ve kendisini maddi ve manevi olarak destekleyen bir patrona yaklaşmakla bir menfaat devşirmeyi umar. Kaside veya başka bir şiirini yahut bir eserini güçlü hamisine ulaştırmanın bir yolunu bulur -ki bu yollardan biri de ikincil hamilerin tavassutu olup buna yeri geldiğinde değinilecektir- ve böylece hem maddi bir gelir elde eder hem de itibar ve şeref kazanır. Yazdıkları en yüksek edebiyat mahfillelerinde okunur, devrin en muteber sanat kamuoyunda tanınır, bilinir. Öte yandan haminin elde ettiği kazanımlar da azımsanacak gibi değildir: Devletin başı veya yüksek dereceli bir memuru olan kişi, kendisinin bilime ve tüm sanat dallarına saygı duyduğunun, hiç olmazsa bir kısmından anladığının bilinmesini ister. Etrafına bilgin ve sanatkârlar toplamak, böylece bilime ve sanata destek olmak gibi kadim bir geleneği benimsediğini göstermeyi arzular. Danışmanlarını, musahiplerini bu tür nitelikli insanlardan seçer. Böylece bilime ve sanata saygı duyan, bunu sınırsız destekleriyle gösteren bir yönetici olarak kendi konumunu yüceltir.

Haminin "hakem" olma vasfı da zikredilmesi gereken hususlardan biridir. Etrafında kendisine sunulan eserleri değerlendirebilecek onlarca insanın olması onun bu vasfını ortadan kaldırmaz. Osmanlı hanedanında şiir veya hat ya da musiki gibi sanatlarla meşgul olmamış hükümdar yok gibidir. Bu husus, yüzyıllar boyunca sürececek bir yüksek kültür muhitinin doğmasında ve gelişmesinde başlıca etkidir.

"Bilgin ve sanatkâr; hükümdarın prestijini, sarayın *nâm u şânını* yüceltmek için gerekli öğeler sayılırdı. Bilgi ve sanatın koruyucusu olan hükümdarın, hakem sıfatını hakkıyla yerine getirebilmesi için kendisinin de ilim ve sanattan payı olmak gerekirdi."⁷

⁷ Halil İnalçık (2010), a.g.e., 346.

Himaye ve kulluğun sebepleri üzerinde duran Ersen Ersoy, bunları birkaç madde halinde şöyle hülasa ediyor:

“Padişahların, beylerin, şehzadelerin şair ve sanatkârları desteklemesinin en büyük amillerinden biri devletin ileri gelenlerinin şairlerin nüfuzundan yararlanma istekleridir (...) Devletin ileri gelenlerinin etraflarında edebi muhitler teşkil etmesinin diğer bir sebebi de İslam dininin padişahlar ve beyler üzerindeki etkisi olabilir (...) İslam Peygamberinin şairlerle ilgili olarak söylediği bazı hadislerin çoğunluğu dindar olan padişahlar ve devlet ileri gelenlerine etki ettiği, böylece şairlerin yöneticiler tarafından korunduğu düşünülebilir (...) Devlet büyüklerinin şair ve sanatkârları desteklemelerinin diğer bir sebebi de eski Türk geleneklerinin devam etmesi olabilir (...) Şair ve sanatkârların saray ve ayan konaklarında desteklenmesinin sebeplerinden biri de hem şairlerin hem de ayanın birbirlerini destekleyerek halk nazarında kendi itimatlarını yükseltmek istemeleri olmalıdır.”⁸ Neticede “patron için şöhretini yüceltmek, kul için hayatta kalmak, ilerlemek için bu bağılılık esastı.”⁹

Bilindiği gibi sohbet ve işret meclisleri tarihin uzun asırları boyunca da-ima var olagelmıştır. Tarih boyunca hem Doğuda hem de Batıda böyle meclisler tertip edilmek suretiyle bazen bilimsel bazen ise sanatsal mahfiller oluşturulduğu görülmüştür. Henüz Cahiliye devrinde de böyle meclis ve muhitlere rastlanıyordu. “...Cahiliye dönemi edebi ortamının savaş meydanları, panayırlar, melikler ve kabile şeflerinin etrafında şekillendiği söylenebilir.”¹⁰ İslamiyet’in ilk yıllarından itibaren zaten edebiyatta yüksek bir mer- tebe yakalamış bulunan o günün Arap cemiyetinde edebi ve sanatsal faaliyet devam etmiştir. “Cahiliye sonrası ilk İslami dönemde yani Hz. Peygamber ve dört halife döneminde kültürel ortam veya edebi ortam olarak düşüneceğimiz mekânlar onların bulunduğu yerlerdi.”¹¹ Zaman içinde güç ve servet sahibi sülaleler ortaya çıkmış ve bilim ve sanatı desteklemişlerdi. Böylece tıpkı hükümdar yahut devlet adamları gibi büyük bir prestij ve itibar elde ediyor-

⁸ Ersen Ersoy, *XVI. Yüzyıl Kaynaklarına Göre Kütahyalı Şâirelr ve Kütahya’da Edebî Muhit*, DPÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2003, 214-15.

⁹ Halil İnalıcık (2003), a.g.e., 16.

¹⁰ Muvaffak Eflatun, “a.g.m.”, 702.

¹¹ Muvaffak Eflatun, “a.g.m.”, 702.

lar, kamuoyu oluşturarak güçleniyorlardı. Avrupa'daki Medici ailesi ile Ortadoğu'daki Bermeki ailesi buna örnek gösterilebilir. Bermeki ailesini ele aldığı makalesinde Eflatun, Emeviler ve Abbasiler dönemlerindeki edebi faaliyetten söz ederken özetle şunları söylemektedir:

“Emeviler döneminde Kufe ve Basra şehirleri, edebiyat ve sanat ortamlarının olduğu yerler olarak öne çıktılar. Bu dönemde sarayların inşa edilmesi bir saray kültürünü de doğurmuş oldu. Bu devirdeki karşıt gruplar ve hizipler arasındaki siyasi ve askeri mücadeleler de şiire yansımış, her bir grubun yanında yer alan şairler olmuştu.”¹²

Abbasiler devrine gelindiğinde Bağdat ön plana çıkar. Tıpkı fetihten sonraki Türk İstanbul'u gibi o günün Müslüman Bağdat'ı da bilim, sanat ve edebiyatın merkeziydi.

“Abbasiler devrinde saray ve konaklar, her milletten şair ve sanatçının toplanma yerleridir. Bu türden edebiyat ortamlarının oluşumunu sağlayan etkenlerden biri de kuşkusuz tercüme faaliyetleriydi. Abbasiler devrinde edebiyat ortamı teşkil eden mekânlardan biri kitapçı dükkânları, bir diğeri de medreselerdir. Çünkü bu devirde medreseler açılmaya başlanmıştır. Abbasiler devrinde edebiyat ortamı teşkil eden mekânlardan bir diğeri ise bizzat halifenin başkanlık ettiği av partileridir.”¹³

Böylece tevarüs eden patronaj geleneği; hükümdarların dışında yüksek rütbeli memurlar, bürokratlar ile servet ve güç sahibi kimi aileler elinde gelişmiş, sosyal boyut kazanarak yayılmış bulunuyordu.

Osmanlı payitahtında, şehzade şehirlerinde ve öne çıkan kimi kentlerde bilim ve sanat çevrelerinin oluşumunda İran kültür merkezlerinin yanı sıra bilhassa Timurlu hanedanına mensup Türk hükümdarlarının öncülüğünde kurulduğunu bildiğimiz kültür atmosferinin model olduğu söylenebilir. Henüz 15. yüzyılın başında Timur saraylarının etrafında ortaya çıkan bu atmosferin halefi hükümdarlarca bir süre daha devam ettirildiğini görüyoruz. Hüseyin-i Baykara devrinde en görkemli zamanlarını yaşayan bu yüksek kültür muhitlerinin, Babür Şah'ın şahsında ve liderliğinde temayüz eden Türk-Hint İmparatorluğu saraylarında da var olduğunu biliyoruz.

¹² Muvaffak Eflatun, “a.g.m.”, 703.

¹³ Muvaffak Eflatun, “a.g.m.”, 704 vd.

“Türklerin Orta Asya’dan beri yaşattıkları sohbet geleneğinin bizim kültür tarihimiz içinde hususî bir önemi vardır. Anadolu’ya taşınan bu gelenek, hem Selçuklular hem Beylikler hem de Osmanlı döneminde varlığını sürdürmüş, azalarak da olsa günümüze kadar gelmiştir.”¹⁴

Osmanlı payitahtları Bursa, Edirne ve nihayet İstanbul’da söz konusu bilim ve sanat ortamlarının müessir olduğu muhitler oluşmuştu. Hele İstanbul’un, II. Mehmed ve akabinde II. Bayezid öncülüğünde eriştiği seviye, modellerini çok kısa bir sürede aşmış ve Doğunun pek çok ilim ve sanat adamını kendisine çekmişti.

Devirlerinin bilim ve sanat hayatını yakından takip eden Osmanlı padişahlarından divan sahibi ilk hükümdarın II. Mehmet olduğu bilinse de seleflerinin edebiyat ve sanata kayıtsız olduklarını varsaymak yanlıştır. Germiyanoglu Beyliği’nin, daha o devirde eriştiği kültür seviyesi, topraklarının Osmanoğullarına geçmesiyle birlikte onlara intikal etmiş ve dönemin şair ve sanatkarlarından bazıları I. Bayezid’in sarayına gelmişlerdi. 1402’de Çubuk Ovası’nda Timur’un ordusuna yenilen Osmanlılar, on bir yıl sürecek bir sarsıntı ve mücadele devresi yaşasalar da edebiyat ve sanat faaliyetleri Emir Süleyman Çelebi etrafında sürüyordu.¹⁵ Daha Amasya’daki valilik yıllarında bir sanat hamisi olarak beliren I. Mehmed’in Fetret yıllarındaki hayatı buhranlar içinde geçse de yakınında daima nitelikli bir topluluk var olmuştur. Fakat Osmanlı kültür tarihinde asıl merhale II. Murat’tır. Bizzat şair olmasının yanında tercüme faaliyetlerine verdiği önem ile birlikte sarayında ve beraberinde daima bilim ve sanat adamlarını toplayan bir hami olarak onun Osmanlı sanat ve kültür tarihinde hususi bir yeri bulunmaktadır. Oğlu II. Mehmed’in ufku ise babasından geniş olup devrinin bütün bir bilim ve sanat dünyasını kuşatmış görünmektedir.

15. yüzyıl kültür atmosferinin, Herat edebi muhitlerine paralel bir şekilde Osmanlı payitahtı ve şehzade şehirlerinde yükselişinde tahta geçen hükümdarların şahsiyetleri kadar, yukarıda temas ettiğimiz modellerin de tesiri olduğu muhakkaktır. Halil İnalçık, bu hususu şöyle ifade eder:

¹⁴ Belkıs Altunış Gürsoy, (1996), “a.g.m.”, 188.

¹⁵ Geniş bilgi için bkz. Murat Ali Karavelioğlu, “Şehzade Emir Süleyman Çelebi’nin Edebi Muhiti”, *Türk Dünyasının Ulu Çınarı Mertol Tulum Kitabı*, Sivrihisar Belediyesi Kültür Yayınları-4, İstanbul 2017, 391-448. Ayrıca bkz. Kemal Yavuz, “Türk Edebiyatında Şiir ve İlk Şiir Meclisleri”, *Türkiyat Mecmuası*, 24/4, Bahar 2014, 129-161.

“15. yy. yüksek kültür merkezleri, Timur soyundan gelen hükümdarların payitahtları idi. Osmanlı ve Hint padişahları, bu hükümdarların saraylarını örnek tutuyor, orada yetişen veya ‘intisap’ eden bilgin ve sanatkârları kendi saraylarına çekebilmek için her türlü fedakârlığı göze alıyorlardı. Rönesans İtalya’sında şehirler arasında, daha sonra Avrupa sarayları arasında gördüğümüz rekabet, İslam dünyasında da benzeri bir rol oynamıştır ve incelmış yüksek sanatın gelişimi ve niteliği üzerinde en güçlü etkiyi yapmıştır.”¹⁶

İstanbul’un fethini müteakip girişilen imar ve iskân faaliyeti, II. Mehmed’in cömert ve hoşgörülü tavrı yeni payitahtı kısa müddet zarfında Doğunun ve Batının yeni merkezi yapmıştır. Bu yükseliş, onun ölümüyle durmadığı, hatta yavaşlamadığı gibi oğlu II. Bayezid’in devrinde daha da artmış görünür. Bunda, padişahın savaştan hoşlanmayan tabiatı kadar içinde Cem Sultan faktörünün de bulunduğu siyasi konjunktürün müesseir olduğu açıktır. Nitekim yeni padişahın henüz şehzadeligi zamanında Amasya’da teşekkül eden ilmi ve edebi muhit¹⁷, hat ve musiki gibi diğer bazı sanat dallarının neşv ü nemasıyla çeşitlenip zenginleşmişti. O, padişah olarak İstanbul’da tahta oturduğunda sadece babasının mirasını değil, beraberinde hiç küçümsemeyecek bir kültür halesini de devralmıştı. Nitekim II. Mehmed ve II. Bayezid dönemleri, Türk edebiyat ve kültür tarihi bakımından müstesna zaman dilimleri olmuştur. Devlet işleyişinin henüz 16. yüzyılın son çeyreği gibi erken sayılabilecek bir devirde gerek siyasi, askeri ve iktisadi gerekse içtimai ve ahlaki bakımdan bazı duraklama veya yozlaşma alametleri göstermesine rağmen edebi ve sanatsal faaliyetin yükselerek sürmesinde II. Murat devrinden itibaren atılan sağlam temellerin tesiri olduğu muhakkaktır. Kuşkusuz

“İlmî, siyâsî, sosyal, kültürel, dinî ve edebî olan bu sohbetler, her bölgedeki ve her seviyedeki insanımızı eğitmiş, yoğurmuş ve ona şekil vermiştir. Bu sohbetler, sadece edep-erkân öğretmekle kalmamış, ona bir yaşama tarzı ve bir dünya görüşü kazandırmıştır. İnsanımızı içten içe besleyerek, onu yerine göre şair, edip, yerine göre âlim veya ârif yapan bu husus yıllar yılı bizim mektebimiz olmuştur.”¹⁸

¹⁶ Halil İnalçık (2003), a.g.e., 12.

¹⁷ Bu konuda kısa bilgi veren bir çalışma için bkz. Avni Erdemir; “Aynı Edebî Muhit İçinde Üç Şair: Mihri Hatun, Münîrî, Mûsâ Medhî ve Lâdik Methiyeleri”, *Turkish Studies*, 13/28(2018), 341-379.

¹⁸ Belkıs Altunış Gürsoy (1996), “a.g.m.”, 188.

Bu tespit ışığında Türk kültür coğrafyası tetkik edilirken farklı kabiliyet ve meziyetlere sahip insanların bu muhitlerde bir araya gelmelerinin doğurduğu kazanımların daha doğru ve kapsamlı anlaşılması mümkün olacaktır. Zira "Edebî muhitler ve sohbet, üniform bir insana değil, farklı kültürel birikimlere sahip insanlara da hitap eder. Sadece akademik anlamda bilgi aktarmakla kalmaz; insanı belli bir üslup ve irfan potası içinde kavrayıp kuşatırlar."¹⁹ İşte patronaj ve hamilik müessesesini değerlendirirken kültür muhitlerinin yüzyıllar boyunca değişmeyen bu karakteristiğini göz ardı etmemek gerekmektedir. Müeyyedzade'nin edebi muhitine göz atarken de böyle bir anlayışın göz önünde tutulduğu görülecektir.

Hemen bütün cihangir hükümdarların, ehliyetli ve namılı vezirlerin yerine göre sohbet yerine göre işret meclisleri tertipledikleri bilinmektedir. Bunlara bilimsel sohbetlerin edildiği mahfilleri de ilave etmek gerekir. Mahiyeti ne olursa olsun bu sohbet ve işret kültürünün bariz vasıflarından biri eğitici/öğretici olmasıdır. Sohbet ve işret adabı, zarif kimselerin iyi bilmeleri gereken hususlardır.²⁰ Bunları bilmeyene itibar edilmez. Nitekim İshak Çelebi ve Nihali Cafer Çelebi gibi aslında "çelebi (=zarif, ince, ehl-i dil)" unvanı taşıyıcılar da meclis ve patronun huzurunda bulunma usulünü bilmeyen kimi şairler gözden düşmüşlerdir.

Haminin mahmisine taltifleri hususunda söylenecek şey, eserin kalitesi, yani beğeniye layık olup olmadığına göre ihsanın miktarının değişmesi ve bu lütufların sanatçının mesleğine göre farklılık göstermesidir. Halil İnalçık bu durumu şöyle ifade etmektedir:

"Bir eser veya kaside sunan yazar sahibine, patronun inayeti türlü biçimlerde kendini gösterir. Sultan mesleğine göre, münşi ise kâtipliğe, ulemadan ise müderrislik, kadılık gibi ilmiye mansıbına veya vakıf hizmetine tayin eder; asker ise tımar, zeamet ve hassına terakki verir. Kaside sunan şairlere câize, çoğu zaman gümüş akça (nadiren altın sikke) olarak ve/veya yünlü veya ipekli hilat olarak verilir." ²¹

¹⁹ Belkıs Altunış Gürsoy (1996), "a.g.m.", 201.

²⁰ 16. Yüzyılın son çeyreğinde ünlü şair ve münşi Gelibolulu Mustafa Âlî tarafından kaleme alınan eserde toplantıda uyulacak kurallar, işret meclislerinin mahiyeti, buralara katılan edip ve şairler, hükümdarın yaptığı bağışlar gibi hem meclis adap ve erkânına müteallik hususlar hem de genel mahiyetteki bilgiler bulunur. Bkz. Mehmet Şeker, *Mevâlidü'n-nefâ'is fî Kava'idü'l-mecâlis*, TTK Yayınları, Ankara 1997.

²¹ Halil İnalçık (2003), a.g.e., 28.

Müeyyedzade'nin edebi muhiti bahsine geçmeden evvel hatırlanılması gereken bir husus da çevrelerinde edebi ve ilmi muhit oluşan patronun sadece hükümdar olmadığı gerçeğidir. Hükümdardan alt tabakaya doğru inildikçe vezir ve bürokratların, yüksek dereceli memurların, hatta üstat şairlerin bile etraflarında böyle meclis ve muhitler oluştuğu bilinmektedir. Mahmud Paşa, Ahmed Paşa, Hadim Ali Paşa, Tacizade Cafer Çelebi, Pargalı İbrahim Paşa, İskender Çelebi, Kazasker Kadri Efendi, Nişancı Celalzade Mustafa Çelebi, Piri Paşa, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Köprülüler, Ragıp Paşa, Şeyhülislam Arif Hikmet Bey, Şeyhülislam Esad Efendi, Halet Efendi, Sait Halim Paşa gibi devlet adamları bunlardan sadece birkaçıdır. Keza Necati, Zati, Sübuti, Hayali, Rahiki, Neşati gibi şairlerin etraflarında da böyle edebiyat halleri meydana gelmiştir. Böylece sultana ulaşamayan yahut onun çevresine giremeyen şairler ikincil konumdaki bu hamilerin etrafında kümelenirlerdi. Hatta içlerinden kabiliyetli ve nitelikli olanlar, hami tarafından -elbette kendisi için bir itibar vesilesi olmak üzere- saraya takdim edilirdi. Müeyyedzade de hem bir ilim adamı hem de şair olarak böyle zarif kimselerden ve edebiyat hamilerinden idi. Necati ve Kemalpaşazade gibi büyük bir şair ve büyük bir bilim adamını II. Bayezid'e o takdim etmişti. Kuşkusuz ideal bir devlet adamı "sahib-i seyf ve'l-kalem" olması gerektiğinden Abdurrahman Efendi'nin yüksek bir bürokrat olarak fazilet ve kemalini en iyi gösteren yanı, patron ve mürebbi oluşu ve ilim-sanat mahfillerine müdavemetidir. Denilebilir ki onun bütün hayatı böyle ilim ve sanat muhitleri içinde geçmiştir. Gençliğinden itibaren Amasya'daki hayatında ailenin yaşadığı konağın tam bir ilim ve kültür mektebi olduğunda kuşku yoktur. O devrin kadın şairlerinden Zeynep Hatun'un son yıllarına yetişmiş, Mihri Hatun ile de pek çok şiir meclisinde bulunmuştu. Şair ve münşi Cafer Çelebi ile yakın arkadaş idi. Seyfi gibi II. Bayezid'in şehzadeligi döneminde Amasya'da bulunan ve Müeyyedzade ile aynı kültür atmosferini paylaşan şairler vardı. Kendisi de hat ve musiki tahsili için o devrin Amasya'da toplanmış üstatlarından bunları meşk etmekteydi. Sürgün hayatının Şiraz'daki dört yılı da yine böyle ortamlarda geçmiş olup şüphesiz onun bilgi ve görgüsünü artırmıştı.

İlim, sanat ve edebiyat muhitlerinin, payitaht dışında oluştuğu yerlerin başında vilayet merkezlerinde şehzade sarayları gelir. Edebi muhitler hakkındaki ilk ve kapsamlı çalışmayı yapan Halûk İpekten²², bu çalışmasıyla

²² Halûk İpekten; *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, MEB Yayınları, İstanbul 1996.

kendisinden sonra aynı konuda yapılan çalışmaların hepsine kaynaklık etmiştir.

Şehzade şehirlerinin başında gelen Amasya'nın, 15. yüzyılın ikinci yarısındaki kültürel durumuna göz atmadan evvel tarihten günümüze taşıdığı kültür, sanat ve bilim mirasına sahip kentlerde geçmiş asırlarda varlığı bilinen edebiyat meclislerinden bahseden çalışmaları hatırlamak gerekir. Örneğin I. Selim'in şehzadeligi döneminde kültürel atmosferi bakımından öne çıkan Trabzon sancağı, bizzat şehzadenin cesaret ve şecaatinin, adaletli ve disiplinli oluşunun halk arasında yayılmasıyla şuaranın, ulemanın, meşayihin gelip yerleştiği bir şehir olmuştur.²³ Kültür muhitlerinin oluşmasında Osmanlı'yı derinden etkileyen Germiyanogulları'nın merkezi Kütahya, bu derinlikli vasfını Osmanlı Devleti topraklarına katıldıktan sonra da sürdürmüş, şehzadelerin valilik ettiği bir merkez olarak ilmi, edebi, tasavvufi ve sanatsal bakımdan son derece temayüz etmişti.²⁴ Binlerce yıllık tarihiyle kültürel kimliğini ve canlılığını bugün de sürdüren Diyarbakır da ilmi ve edebi/sanatsal sohbetlerin sıkça düzenlendiği bir şehirdir.²⁵ Diyarbakır'ın özündeki bu maya Ziya Gökalp, Süleyman Nazif, Ali Emiri Efendi gibi simalarla kendini klasik devrin sonlarında da gösterir.

Öteden beri önemli bir ticaret ve kültür merkezi olan Amasya, asıl parlak dönemini 15. yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır denilebilir. II. Mehmed'in Gülbahar Hatun'dan doğan büyük oğlu Bayezid, henüz 7-8 yaşlarında iken, yani 1455 yılı civarında Amasya'ya vali tayin edilerek sancağa çıkarıldı. Böylece Amasya'nın Rönesansı başlamış oldu. Kısa süre içinde şehrin imarı işleri ivme kazandığı gibi şehzadenin etrafında geniş bir ilim, edebiyat ve sanat halkası meydana gelmişti.

²³ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Hüseyin Albayrak, "XV. Yüzyıl Sonu ve XVI. Yüzyıl Başlarında Trabzon Şehzâde Şehrinde Vali Yavûz Sultân Selîm İle Oluşan Edebî Muhit", 2. *Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi Bildiriler Kitabı*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2013, 462-482.

²⁴ Bu konuda geniş bilgi için bkz. ERSOY, Ersen, *XVI. Yüzyıl Kaynaklarına Göre Kütahyalı Şâirelr ve Kütahya'da Edebî Muhit*, DPÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2003.

²⁵ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Orhan Kurtoğlu, "Türk Kültürünün Münbit Bir Şehri Olan Diyarbakır'daki Edebî Çevreler ve Hamilik", *SUTAD*, XLIII, Bahar 2018, 135-144. Bu yazıda Râmiş'in dükkânından, şair Hami'nin konağından, Hasreti'nin kahvehanesinden, Hayali Efendi'nin Kavs Köşkünden bahsedilmekte ve Semerkantlı Agâh bilhassa zikredilmektedir (s.141 vd).

“Tarihçi Şükrullah (ö.1488), Hattat Şeyh Hamdullah, büyük edip Tacî Bey (1432-1485) ve Sa’dî Çelebi (?-1516), şaire Mihrî Hatun (1460-1506), Zeynep Hatun (ö.1474?), ulema ve devlet adamlarından Müeyyedzade Hâtemî (1456-1516), Zenbilli Ali Efendi (ö. 1526), ünlü hekim Sabuncuzade Şerafeddin (1386-1470) gibi bilginler hep Amasya’da doğmuş ve yaşamışlardır.”²⁶

II. Bayezid tahta çıktıktan sonra şehzade Ahmed devrinde de Amasya bir kültür merkezi olmaya devam edecektir.

İşte o devrin önde gelen ilim ve edebiyat adamı, aynı zamanda hattat Müeyyedzade Abdurrahman Efendi, İran’dan Amasya’ya göçmüş köklü bir ailenin evladı olarak bu şehirde doğmuş ve yetişmiştir. Onun yetişmesinde, II. Mehmed’in liderliğinde memleket sathında ivme kazanan kültür ve sanat faaliyetlerinin, onun doğduğu yıllarda Amasya’ya vali olarak gelen Şehzade Bayezid ile Amasya muhitinde yükselen kültür çevrelerinin büyük payı olduğu muhakkaktır. Müeyyedzade hakkında en detaylı bilgileri Sehi Beğ, Âşık Çelebi ve Kınalızade verdiğinden biz de onun terceme-i halini bu me hazlardan takip edip meseleye mukaddime olması için hülasa edeceğiz:

Aile unvanına nispetle Müeyyedzade künyesiyle anılan, fazilet ve ehliyeti herkesçe bilinen Abdurrahman Çelebi²⁷, “babası Alaaddin Ali Çelebi’nin Amasya’da Yakut Paşa Zaviyesi şeyhi iken 1461’de Şehzade Bayezid’in nişancısı olmasıyla henüz gençlik yıllarında şehzadeyi tanıma fırsatı bularak onun yakınları arasına girmiştir.”²⁸ Onun anne tarafından dedesi olduğunu ifade eden *Meşâir* yazarı Âşık Çelebi, soyunun Şeyh Ebu İshak-ı Kazeruni’ye ulaştığını ifade eder. Aile İran’dan Anadolu’ya göçüp Amasya’ya yerleşmiştir. Yaklaşık yirmi yaşı hududuna kadar Amasya’da, şehzade muhitinde son

²⁶ Mehmet Nuri Yıldırım, *Amasyalı Divan Şairleri*, GÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002. Öte yandan *II. Bayezid ve Çevresi – Hükümdarın Adamları* adıyla Türkçeye çevrilen kitabında Hedda Reindl’in Abdurrahman Çelebi’den hiç bahsetmemesi ilginçtir.

²⁷ Kınalızade Hasan Çelebi onu, “Ulemâ-yı Rûmun aîzamı ve niğîn-i fazl u kemâlün hâtemi semâ-yı fazîletde hilâl-misâl meşhûd u meşhûr halk-ı âlem içre mânend-i hâtem müşârün-ileyhi bi’lbenân olup cevâhir-i zevâhir-i elfâzı gûşvâre-i gûş-ı ashâb-ı ulûm u hikem ve safâ-yı gevher ü letâfet-i hilkatle misâl-i laîl-i âbdâr makbûl u mergûb-ı cümle-i âlem olan zü’l-hasebü’t-tâhir ve’n-nesebü’l-bâhir ferîdu dehrehu ve vahîdu asrehu fi’l-ifâde hidmet-i merhûm Müeyyedzâdedür ki nâm-ı pür-unvânü Abdu’r-rahmândur” cümlesiyle tanıtır. . Bkz. Hasan Çelebi, *Tezkiretü’ş-şuarâ*, (haz. Aysun Sungurhan), KTB Yayınları (ekitap.ktb.gov.tr), Ankara 2017, 317.

²⁸ Hasan Aksoy, “Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, 485.

derece iyi yetişen Abdurrahman Efendi'nin, devrin ünlü hattatı Şeyh Hamdullah'tan meşk ettiği bilinmektedir. Bir zaman sonra Fenarizade Ahmed Paşa²⁹ ile birlikte şehzadeyi kötü alışkanlıklara sevk ettiği ithamıyla padişaha şikâyet edilir. Âşık Çelebi bunu şu veciz cümleyle ifade eder: "iki cevân şehzâdenün tedbîr-i memleketine ve umûr-ı saltanatına el kardılar ve ayak-nûşlığa meşgûl olmağla şehzâdeyi başdan çıkardılar."³⁰ Böylece her ikisi hakkında da idam fermanı çıktı. Ferman Amasya'ya ulaşmadan bundan haberi olan şehzade, musahiplerini -tedariklerini görmek ve tahsisatlarını vermek suretiyle- memleket haricine çıkardı. *Meşâir* yazarı bunu da "atılmış okı siperi tedbîrle dönderür"³¹ cümlesiyle dile getirmektedir. Önce tebdil-i kıyafetle Halep'e giden Müeyyedzade, bir süre orada kaldıktan sonra atalarının yurdu olan Şiraz'a geçer ve orada dört yıl kadar ünlü âlim Celaleddin ed-Devvani'nin talebesi olur. Onun yanında kaldığı yılların, Abdurrahman Efendi'nin yetişme devresini kemal mertebeye ulaştırdığı söylenebilir. Bu sebeple Sehi Beğ, "anun fazluna ve kemaline kimse lâ dimez"³² demektedir. Kınalızade de "hidmet-i Hazret-i Monlâda tahsîl-i 'ilm ü kemâle iştigâl ve şem'-i dil ü cânına revgan-ı sa'y-i firâvân ile işti'âl virüp sehl zemânda telâmize-i monlâ miyânında fâ'ikü'l-akrân müşârün-ileyhi bi'l-benân olur"³³ hükmüyle onun ilimde eriştiği mertebeyi ifade eder.

II. Mehmed'in 1481 yılında vefatı üzerine şehzadenin tahta çıkarak II. Bayezid unvanıyla padişah olmasının akabinde Amasya'ya dönen Müeyyedzade, burada pek kısa bir süre kaldıktan sonra Âşık Çelebi'nin ifadesine

²⁹ Kınalızade bu kişinin, şehzadenin hasekisi Hacı Mahmud olduğunu söyler. Bkz. Hasan Çelebi, a.g.e., 317. Kınalızade'nin, sürgünden önceki atmosferi anlattığı şu ifadeler, 15. yüzyıl Amasya'sındaki sohbet ve işret meclisleri ile kültür mahfilleri hakkında bir fikir verebilecek mahiyettedir: "Rivâyet olnur ki Sultân Bâyezîd Hân Amasiyyada şehzâde iken Hâcı Mahmûd nâm hasekisi ve merhûm Müeyyedzâde hazret-i şehzâde ile harîf-bâde olup gülistân-ı cihânda nergis-i ra'nâ gibi ellerinden sâgar-ı sahbâ gitmez idi ve bâğ-ı âlemde gül gibi mest-i bâde-i hamrâ olmayınca bülbül-misâl gûyâ olmaz idi. Süreyyâ gibi her gice bir yire gelüp encümen-i cihânda sohbet-i yârânu felege virmezler ve hâle misâl sâgar-ı sahbâ-yı alı ortaya alup subha-i mercân gibi câm-ı erguvânı ellerinden düşürmezler idi."

³⁰ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-şu'arâ (İnceleme-Metin)*, (haz. F. Kılıç), III, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010, 1495.

³¹ Âşık Çelebi, a.g.e., III, 1496.

³² Sehi Beğ, *Heşt Bihîşt*, (haz. Halûk İpekten vd.), KTB Yayınları (ekitap.ktb.gov.tr), Ankara 2017, 38.

³³ Hasan Çelebi, a.g.e., 318.

göre “padişahı görmek arzusu ile” İstanbul’a gider. Âşık, onu padişahın gözünden şöylece tavsif ve medh ü sena ediyor: “Müeyyedzâde’nün kûh-ı fazîletinün bülendliğini ki çeşm-i vassâfda kûh-ı Kâf ana göre nokta-i fâdan ednâdur ve cebel-i irfânı Arafâtdan a’lâ oldugın bilüp...”³⁴ Kısa zaman zarfında teferruatı adı geçen kaynaklara havale edilecek olan memuriyetlerde bulunur ve önce Anadolu kazaskeri, ardından da Rumeli kazaskeri olur. II. Bayezid’in saltanatının son zamanlarında yeniçeriler Şehzade Selim lehine ayaklanıp kısa süreli bir buhran yaşandığında Tacizade Cafer Çelebi ile birlikte Müeyyedzade’nin konağını da yağmalamışlar ve azline muvaffak olmuşlardı. Tezkire yazarları içinde bu hadiseyi en iyi aksettiren Kınalızade Hasan Çelebi’dir. O, konuyla ilgili olarak

“Sultân Bâyezîd evâhir-i saltanatında tamâm fetret olup yeniçeriler hatt-ı hûbân gibi baş kaldurup erkân-ı devletün evlerin mânend-i dil-i uşşâkı nâlân âlân u tâlân idüp nukûd-ı bî-şümârların sabr u karâr-ı ehl-i hevâ gibi târâc idüp merhûmun dahı evin basup Amasiyyada mevcûd olan mâ-mülkin yagma itdüklerinde mansıbdan ferâgat u azl ile ihtiyâr-ı gûşe-i uzlet itmiş idi”³⁵

cümlesine yer verir.

Şehzade Selim’in I. Selim olarak Osmanlı tahtına cülusunu müteakip Abdurrahman Çelebi’nin kıymetini takdir ettiğinden onu yeniden kazaskerlik makamına getirir. Padişahla beraber Çaldıran seferine iştirak eden Müeyyedzade, dönüş yolunda yapılan azil ve atamalar sırasında tekrar azledilir (1514). Buna sebep olarak her ne kadar “akıl sağlığının bozulmakta olduğu” gösterilse de asıl sebebin, bazı fitne erbabının “Sultan Ahmed taraftarı” suçlaması olduğu anlaşılıyor. Nitekim Âşık Çelebi ve Kınalızade tezkirelerinde hadise daha teferruatlı biçimde anlatılır.³⁶ Hatta padişahın, bu iftirayı edenleri bilir misin diye sorması üzerine Müeyyedzade’nin, müfterileri bir beyit ile padişaha haber verdiği söylenmektedir. Bu hadisenin üzerinden çok geçmeden 13 Eylül 1516 günü, Berat gecesinde vefat eder.

Müeyyedzade Abdurrahman Çelebi’nin terceme-i hâlini kaynaklardan muhtasaran naklettikten sonra onun edebi muhitini tespitte geçmeden önce şuara tezkirelerinin, hakkında verdikleri malumatı da kısaca ifade lüzumu

³⁴ Âşık Çelebi, a.g.e., III, 1496.

³⁵ Hasan Çelebi, a.g.e., 318.

³⁶ Âşık Çelebi, a.g.e., III, 1497. Hasan Çelebi, a.g.e., 319.

vardır. Devrinin önde gelen bilim adamlarından ve hukukçularından olan Müeyyedzade, bilindiği gibi aynı zamanda hat sanatını bilen ve “Hatemi” mahlasıyla şiir yazan bir şairdir. Latifi, onun bu yönünü “ve kendülerün dahi tab’-ı şerîfleri şi’re mâyil olmagın vaktühâ rubâiden ve kıt’adan ba’zı latîf beytler dirler idi”³⁷ şeklinde dile getirir. Âşık Çelebi ise “...hattun envâ’in kemal-i letafetle yazar imiş, Arabî ve Fârsî ve Türkî şi’r söyler imiş ve kavâbil ü emâsili terbiye eyler imiş”³⁸ der. Burada onun hamiliğine atıfta bulunduğu hissedilir. Kınalızade’nin değerlendirmesi de bu istikamettir: “Merhûmun Arabî vü Fârisî kasâ’id-i latîfesi olduğundan gayrı Türkî eş’âr-ı belâgat-şi’ârı dahi bî-hadd ü bîşümârdur. Bu bir iki eş’âr ol fâzıl-ı nâmdârun reşehât-ı kilik-i sehârı ve netîce-i tab’-ı pür-iktidâridur.”³⁹ Sehi Beğ, Latifi, Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi tezkirelerinde birkaç beyti kaydedilmiştir. *Meşâir*’e göre çok sayıda Arapça, Farsça ve Türkçe şiir yazmış olup I. Selim’e, onun faziletlerini anlattığı Arapça bir kaside sunmuştur. Bu kaside üzerine padişah, “Müeyyedzade bu şi’re kerametümdür dise sair mevali ne dirlerdi ola” demiştir. Âşık’ın ifadesine göre, “Sultân Bâyezid’e hançer redifli kasîdesin virmişdür ki diyâr-ı fesâhati tîgiyle aldugına delîldür.”⁴⁰

Köklü bir aileye mensup bir kişi olarak derin bir ilmi-edebi muhit içerisinde yetişen Abdurrahman Efendi’nin muazzam bir kütüphaneye sahip olduğu da hakkında verilen malumat arasındadır. Bazı kaynaklarda yedi bin cilt civarında kitabının olduğu, ölümünden sonra bu kitapların dağıldığı, Sultan I. Selim’in emriyle sayımı yapılan kitapların iki bin beş yüz dolayında olduğu haber verilmektedir.⁴¹ Bunların en kıymetlileri ise yine padişahın emri üzerine saray kütüphanesine kaydedilmiştir.

“Müeyyedzade’nin kitap koleksiyonunun içeriğine gelince, Osmanlı coğrafyasında Amasya’da, Memlûk sınırlarındaki Halep’te ve Akkoyunlu hükümler altındaki Şiraz’ın bilimsel çevrelerinde çok yönlü bir eğitim gören Müeyyedzade’nin düşünsel zenginliğini yansıtır. Zira kendi çalışmaları fıkıh, kelam ve şiir alanlarıyla sınırlıyken sahip olduğu kitap koleksiyonu onun çok daha evrensel bir vizyona

³⁷ Latifi; *Tezkiretü’ş-şuara ve Tabsıratu’n-nuzema*, (haz. Rıdvan Canım), AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000,383.

³⁸ Âşık Çelebi, a.g.e., III, 1496.

³⁹ Hasan Çelebi, a.g.e., 320.

⁴⁰ Âşık Çelebi, a.g.e., III, 1499. “tîg ile” de okunabilir.

⁴¹ Hasan Aksoy, “a.g.m.”, 486.

sahip olduğunu göstermektedir. Öyle ki onun kütüphanesinde Kur'an ilimleri ve tefsir, kelim, tasavvuf, felsefe, hukuk, gramer, sarf, nahiv, belagat, hat sanatı, geometri, matematik, optik, mineraloji, simya, coğrafya, rüyalar ve kehanet ilmi, tılsımlar, sihir ve büyü, astronomi ve astroloji, tarih, biyografi, ensab, coğrafya, müzik, edebiyat, farmakoloji, tıp ve alt dalları, veterinerlik, avcılık gibi birçok alandaki kitaplar bulunmaktaydı."⁴²

Onun bir özelliği de muamma çözümlenmekteki ustalığıdır. Zati, onu övdüğü kasidelerinden birinde bu hususu dile getirmektedir:

Ad çıkarmışdur cihân içre mu'ammâ açmada
Ma'rifet burcında olmuşdur güneş gibi iyân

Abdurrahman Çelebi'nin asıl siyasi, edebi ve kültürel ciheti İstanbul hayatıyla meydana çıkar. Edirne kadılığının ardından payitahttaki Anadolu ve Rumeli kazaskerlikleri boyunca konağı devrin pek çok şairinin uğrak yeri idi. *Meşair*'de anlatılan bir anekdot, onun hem hamiliği hem de münşiliği hakkında bilgi vermeye kâfidir. Buna göre Müeyyedzade bir gün Galata'daki bahçesinde dostlarından Molla İdris, Kadızade, Şah Mehmed ve Şah Kasım'ı misafir etmiş, onlara ikramda bulunup ziyafet vermiş. Sohbet esnasında bir mektup yazmak icap etmiş. Müeyyedzade bir divit, hokka ve kâğıt getirterek belagat ve fesahatin, meani ve selasetin tüm kaidelerine uygun, on altı satır uzunluğunda, orada bulunanların aferinler, tahsinler ettiği bir name kaleme almış. Hatta her satırın başı sin ile başlıyor, nun ile bitiyormuş. Âşık Çelebi bu hadiseyi, bizzat orada bulunan üstadı Emir Gîsû'dan dinlediğini söylemektedir.⁴³ Ulema menbaı, şuara mecmaı ve zürafa meşheri olan konak, devrin bazı büyük şairlerinin sürekli uğrak yeri olmuşsa da bir de daha dış halkada yer alan şuaranın olduğu anlaşılmaktadır. Necati, Zati, Kemalpaşazade, Emiri, Vasfi gibi şairler onun daima yakınında yer almışlardır. Ancak kendisiyle doğrudan bir hami-mahmi ilişkisi tespit edilememişse de devrin ilim, kültür ve sanat atmosferi içinde konağına uğradığı yahut kendisinden

⁴² Judith Pfeiffer, "Müeyyedzade Abdurrahman'ın Kütüphanesinin Peşinde: Amasyalı Bir Âlimin Kitap Toplama İhtiyakı", Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu (21-23 Nisan 2017) Bildiriler Kitabı, II, Amasya 2017, 401.

⁴³ Âşık Çelebi, a.g.e., III, 1498.

mülazım olan bazı şuarayı da Müeyyedzade'nin edebi muhiti içinde saymalıyız. Bu sebeple onun etrafında meydana gelen edebi muhiti, doğrudan himaye ettikleri ve ders/ilim/edebiyat çevresinde bulunmuş olanlar şeklinde iki ayrı fasılda ele almak gerekir. Çünkü bir patron etrafında gelişen kültür ortamı sadece doğrudan himaye ve finanse etmeyi gerektirmez. Daha doğrusu himayenin mahiyeti daima bu şekilde olmaz. Mürebbilik etmemiş olsa bile bir büyüğün etrafında çoğu zaman günlük geçimini sağlamayı amaçlayan böyle bir kitlenin daima var olduğu ve yer yer sayıca ve nitelik olarak değişkenlik gösterebileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

Müeyyedzade'nin insan yetiştirmedeki gayreti, hakkında hüsn-i niyet taşıdığı genç kabiliyetlerin önünün açılmasında gösterdiği ihtimam bazı tezkirelerde anlatılan "Işık Kasım" hadisesiyle de kendini gösterir. Âşık Çelebi ve Kınalızade gibi tezkire yazarlarının naklettiğine göre akıllı bir var bir yok, Mecnun gibi bazen kırdan bayırda gezip dolaşan ve bir mansıp alabilmek için nice zaman Müeyyedzade'nin mülazımlığını yapan "ışık" tabir edilen abdal taifesine mensup Kasım adında biri varmış. Mülazemeti bitip de hocasından bir müderrislik talep ettiğinde hocası, "Işık tâ'ifesine medrese virilmez ve böyle lâ'übâlî olanlara kalem-i teklîf çekilmez; müderris olan kimsenin mutalâası rasîn ve şagalı muhkem ve tahrîri müselleme ve takrîri makbûl-ı cümle-i âlem olmak gerek" deyince Kasım, sizin söylediğiniz vasıfta olmak ne mümkün, böyle yüksek evsafa malik olsa olsa üstadımdır mealinde, "ol makûle kimesne nâdir ve buyurdunuz ef'âle kim kâdir olur meger sultânım gibi Müeyyed bin Abdullâh ola" deyivermiş. Bu cevaptan pek memnun olan Müeyyedzade, Işık Kasım'ı fazlasıyla taltif ederek istediğini vermiş.⁴⁴ Şu hadise dahi onun sehavet, mürüvvet ve mürebbiliğinin misallerindedir.

Müeyyedzade Abdurrahman Çelebi'nin yakınında bulunan şairlerin başında Necati Beğ gelmektedir. "Kazasker Müeyyedzade Abdurrahman Çelebi'nin aracı olmasıyla, Sultan Bayezid diğer oğlu Şehzade Mahmud'u Manisa sancağına tayin ettiğinde şairi de nişancılık göreviyle şehzadenin yanında gönderdi."⁴⁵ Küçük yaşlarında Edirne'de Sailer mahlaslı bir şair tarafından yetiştirilen Necati, Şehzade Mahmud'un ölümünden sonra İstanbul'a dönmüş, ömrünün ve sanatının olgunluk devresini Müeyyedzade'nin in'am

⁴⁴ Hasan Çelebi, a.g.e., 320.

⁴⁵ Bayram Ali Kaya, "Necâtî Bey", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 477.

ve ihsanıyla geçirmiştir. *Künhü'l-ahbâr* müellifi Âlî aralarındaki hami-kul ilişkisini iki tarafın gözüyle şöyle ifade etmektedir:

“...Hatta merhûm Müeyyedzade mezbûrun hüsn-i terbiyetine bezl-i makdûr eyler. Nûyin-i Cem-kadr dahi riâyetine taahhüd ile lutf-ı mevfûr eyler (...) Ahyânen berâ-yı hâtır için gönli seyr ü sülûk istese merhûm Müeyyedzade hizmetine gidermiş. Sermâye-i tereddüdi an-larun teveddüdüne tahsîs idermiş.”⁴⁶

Necatî'den bahseden bütün tezkireler, onun divanını Müeyyedzade na-mına tertip ettiğinde hemfikirdirler. Divanın dibacesinde şair, bu ithafı övgü dolu satırlar eşliğinde ilan eder. Buna göre şiirlerini beyaza çekip de bir di-vanda toplamanın ateşle pamuğu yan yana getirmek demek olduğunu söyler ve bunu yapmayı hiçbir zaman düşünmezken Abdurrahman Efendî'nin ken-disinden divanını tertiplemesini istediğini anlatır:

“...Her nâmede ve her hengâmede yazılıp okınan ebkâr-ı efkâr ve netâyic-i tab'-ı zehhâr olmuş iken hakkâ ki sürûr u gurûr hâtırâ hutûr itmeyüp **beyt**:

Ko şi'rün sebt-i evrâk itme zinhâr
Od ile penbenün ne oyunu var

nesr: dinilüp gûşe-i ferâgatde tûşe-i kanâatle dil-i gam-gîn tesellî ve teskîn olunurdu. Hattâ ki sultânü'l-ulemâ mürebbi'l-fuzalâ kâşif-i perde-i râz vâkîf-i hakikat ü mecâz sâmi'-i ahbâr-ı tahkîk ve lâmi'-i es-râr-ı tedkîk mellâh-ı sefîne-i ma'ârif-i yakîn fettâh-ı defîne-i ulûm-i evvelîn ü âhirîn dakîka-dân-ı *ve innî faddaltüküm ale'l-âlemîn* Hudâvend-i kâm-gâr Kadî-asker-i Hudâvendigâr Abdurrahmân Çe-lebi-i büzürgvâr **nazm**:

⁴⁶ Mustafa İsen, *Gelibolulu Mustafa Âlî Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, KTB Yayınları (ekitap.ktb.gov.tr), Ankara 2017, 84-85.

Zâhir ü bâtın kamu dârâtını
 Ma'rifet ü fazl ü kemâlâtını
 Birini vâsf eylese kalur hezâr
 Âciz olur tab'-ı zevi'l-iktidâr
 İşigidür merci'-i ehl-i hüner
 Bâkî vü pâyende duta dâd-ger

nesr: edâmallahü teâla eyyâm-ı sa'âdetihi ilâ yevmi'l-haşr ve'l-karâr cânibinden kâide-i lutf mer'i buyurulup gedâ-nevâz ü çâkerferâz lütuflar zuhûra gelüp âyîne-i kabûlde sûret-i iltifât müşâhede olunup ve bu ma'ni muktezâsınca tertîb-i divâna tergîb mülâhaza olundu. Bu mihnet hânesinün yetîmi ve bu hasret vîrânesinün mukîmi

nazm:

Vefâ bâzârınun gevher-fürûşu
 Cefâ kâşânesinün bâde-nûşu
 Mahabbet şem'inün pervânesidür
 Meşakkat gencinün vîrânesidür

nesr: Necâtî-i bî-dil ü bî-karâr ü müsta'cil bî-hûşluk deryâlarından çıkardığı lü'lü'leri ve sarhoşluk sahrâlarından derdüğü lâleleri ki her nazma derc ü her bezme harc itmiş idi ber-mûcib-i işâret-i âlî mütevâter ü mütevâlî tesvîd ü tedvîn olundu...⁴⁷

Necatî'nin anlatımında dikkati çeken ilk şey, divanının tertibine vesile olan ve divanını kendisine ithaf ettiği Müeyyedzade'ye olan minneti ve onu uzun uzun övmesidir. Bu şükran ve övgü dolu ifadelerde onun hamiliği de vurgulanır. "Sultânü'l-ulemâ", "mürebbi'l-fuzalâ", "gedâ-nevâz" "çâkerferâz", "işigidür merci'-i ilm ü hüner" gibi ifadeler onun çevresindeki ilim, edebiyat ve sanat adamlarına karşı gösterdiği ilginin, yetişmelerine yönelik sağladığı imkânların bir itirafıdır. Nitekim Kınalızade de onu "ashâb-ı ma'ârif ve erbâb-ı letâ'ife meyl-i tâmm ve ihsân u in'âm ve incizâb-ı mâ-lâkelâmı olmağın..."⁴⁸ şeklinde överken onun hamiliğini, cömertliğini ve mürebbiliğini vurgular. İstanbul'daki konağının başmisafirlerinden olduğu anlaşılan devrin büyük şairi Necati, onun mürebbalarından değilse bile himaye gösterdiklerinin başında gelmektedir.

⁴⁷ *Necatî Beğ Divanı*, (haz. Ali Nihad Tarlan), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1963, 10-11.

⁴⁸ Hasan Çelebi, a.g.e., 318.

Âşık Çelebi, Şehzade Mahmud'un hizmetindeyken şehzadenin ölümlüyle hüznü gark olan Necati'nin ilerleyen yaşlarında İstanbul'da Müeyyedzade'nin ihsanlarıyla müreffeh bir hayat sürdüğünü, divanını da onun namına tertip ettiğini şöyle dile getirir:

"Cümleden Necâtî-i merhûm kim Sultân Mahmûd vefâtından sonra süfte-dil ü yetîm olmuşdur, anun merâhimiyile zahmı mülte'im ve anun dürer-i iltifâtıyla rırşte-i âmâli vü ahvâli muntazam olur imiş. Hattâ merhûm anı tertîb-i dîvâna terğîb itdüğü ve ol dîvânını merhûm adına tertîb itdüğü ve nâmına kasîdeler didüğü dîvânında mestûr-dur..."⁴⁹

Necati Beğ Divanı'nda⁵⁰ Müeyyedzade için yazılmış yirmi sekiz beyit uzunluğunda bir kaside bulunmaktadır. Yayınlanmış divanın dördüncü sıradaki kasidesi olan bu metin "Kaside Der-Vasf-ı Abdurrahmân Efendi" başlığını taşır ve

Âsitânun her küdüretten zihî âlî-cenâb
Pâk ider cârûb-ı zerrîn ile her subh âfitâb

matlayla başlar. Doğrudan methiye ile başlayan kasidede Abdurrahman Efendi'nin bilhassa ilmi yönü övülür ve büyük bir bilim insanı olduğu vurgulanır. "Rahman'ın kulu, fakat bütün âlemin efendisi" olarak takdim edilen ve böylece ismi üzerinde kelime oyunu yapılan aşağıdaki beyitte onun konağının yahut katının herkesin yüz sürdüğü bir yer olduğu söylenir ve böylece himayet sahibi oluşuna işaret edilir:

Abdi Rahmânun efendisi cemî'-i âlemün
K'âsitânı çevresine yüz ururlar şeyh ü şâb

Öyle ki fazilet, kemal ve marifet'in ona yakışması, şecaatin Hz. Ali'ye yakışması gibidir ve "intisap" kelimesiyle yine himayetine işaret edilir:

Yakışbdur zâtuna fazl ü kemâl ü ma'rifet
İtdi gûyâ Şâh-ı Merdâna şecâ'at intisâb

Kasidenin taç beytinde ise Necati, bütün âleme hitap eden eşğine kendisinin de bağlandığını söyleyerek memduhunun yardımını istemektedir:

⁴⁹ Âşık Çelebi, a.g.e., III, 1496.

⁵⁰ *Necati Beğ Divanı*, 30-32.

Kıl nazar ayn-ı inâyetle Necâtî bendene
K'âsitân-ı âlem-ârâna idübdür intisâb

Müeyyedzade Abdurrahman Efendi'nin himaye edip daima in'am ve ih-sanda bulunduğu şairlerden bir diğeri Zati'dir. Esasen Zati de bir hamidir. Yukarıda belirttiğimiz gibi himaye/patronaj yalnızca koruma veya finansal sebeplerle olmaz. Üstat bir şairin, çağının genç edebiyatçılarına kol kanat ger-mesi, onlara yol göstermesi, yani hocalık etmesi de bir himayedir ve hami-kul ilişkisi kadar belirgin ve keskin sınırları olmasa da mürebbi-mürebba be-raberliği arz ettiği muhakkaktır. Bugünkü bilgilerimize göre II. Mehmed'in son yahut II. Bayezid'in saltanatının ilk senelerinde İstanbul'a gelen Zati, kendi şairlik hikâyesini Âşık Çelebi'ye anlatmıştır.⁵¹

Hersekzade Ahmed Paşa, Hâdim Ali Paşa, Tacizade Cafer Çelebi ve Mü-eyyedzade gibi hamilerinin ihsanlarıyla bir müddet müreffeh bir hayat süren Zati, bu ikincil hamilerin takdimiyle şiirlerini padişaha ulaştırmaya muvaffak olur ve talihinin yıldızı parlar. Padişah onun kasidelerini, gazellerini çok be-ğenir ve kendisine tevliyet (=vakıf geliri, gelir getiren mülk) verilmesini em-reder. Zati İstanbul'dan, sultanın ve hamilerinin ihsanlarından ve asıl önem-lisi dostlarından (=edebiyat mahfilleri, sohbet ve işret meclislerinden) ayrılmamak için tevliyet gelirini reddeder ve başta Müeyyedzade olmak üzere bilahare Piri Paşa ve İskender Çelebi gibi yeni hamilerin lütuflarıyla yaşamaya devam eder. Halûk İpekten, onun "...bilhassa Nişancı Cafer Çelebi ile Kazasker Müeyyedzade'nin yardımlarıyla geçindiğini..." söylemekte-dir.⁵² Kendisiyle bizzat görüştüğünü ifade eden *Meşâir* müellifi, bu durumu şairin dilinden şöyle aktarır:

"...Ben dahı mansıb hevâsında ve kuyûdla tekayyud pervâsında olmayup pâdşâhun sâlyânesi ve Ali Paşa ve Hersek-zâdenün her gâh atâ vü husrevânesi ve kâzî-asker olan Hâcî Hasan-zâde ve Müeyyed-zâde'nün luft-ı bî-bahânesi ve Nişancı Tâcî-zâde Cafer Çelebi'nün cevâiz-i bî-girânesiyle müreffehü'l-hâl ü fârigü'l-bâl idüm..."⁵³

Gelibolulu Mustafa Âlî de benzer ifadelerle Zati'nin hamilerini ve bu arada Müeyyedzade'yi anar:

⁵¹ Bkz. Âşık Çelebi, a.g.e., "Zâtî" maddesi. Hikâyenin günümüz Türkçesi ile anlatımı için Mehmet Kalpaklı, "Kendi Dilinden Zâtî'nin Şairlik Macerası", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, YKY, İstanbul 1999, 6-8.

⁵² Halûk İpekten, a.g.e., 140.

⁵³ Âşık Çelebi, a.g.e., III, 1581-82.

“...Zira ki bir yana vezir-i a'zam Ali Paşanın in'âmı bir yana Müeyyedzâde merhûmun ihsân-ı tâmmı ve bir taraftan Tacizâde Cafer Çelebinün inâyet ü ikrâmı ve bir cânibden yâr-ı kadîmi Kadri Efendinün iltifât-ı mevhibet-fercâmı Zâtîye cidden müzâyaka virmez imiş...”⁵⁴

Latifi ve Kınalızade'nin tezkirelerinde de bunlara benzer cümleler vardır. Böylece Zati; bilhassa Tacizade'nin katli ve Müeyyedzade'nin ölümüne kadar geçim sıkıntısı çekmemiş, Piri Paşa ve Kadri Efendi'nin ihsanlarıyla da bir süre daha idare edebilmiştir. Ancak Ayas Paşa'nın vezareti ile şair ödeneklerinin kesilmesi Zati gibi pek çok şairi olumsuz etkilemiş, şairin kendi ifadesiyle “sağ işi sol olmuş”tur.

Zati'nin gazeller dışındaki şiirleri⁵⁵ içinde yer alan üç kaside, Kazasker Müeyyedzade Abdurrahman Efendi methinde kaleme alınmıştır. Kurtoğlu neşrinde “Müeyyedzade Abdurrahman Çelebi İçin Kaside” başlığını taşıyan kaside otuz yedi beyit olup nesip/teşbip bölümü olmaksızın doğrudan methiye ile başlar. Kasidede muhatabın bilhassa ilmi yönüne ağırlık verilmiştir. Aşağıya aldığımız beyitlerde onun hamilik yönüne işaret edilmektedir:

Sadr-ı dîvân-ı safâ vü bedr-i eflâk-i vefâ
Mefhar-ı mecmû'-ı âlem mebde'-i kevn ü mekân
Bir hümâdur sâye-i rahmet salupdur âleme
Kim makâm-ı “kâbe kavseyn” ana “ednâ” âşiyân

Bir sünnet düğününün tasviriyle başlayan elli sekizinci kasideye de aynı başlık konulmuş olup kırk beyitten oluşur ve bunun on altı beyti nesiptir.

Didi ki farz u vâcib oldı ki sana eydem
Mahdum-zâdesini eyler efendi sünnet

beytinden anlaşıldığına göre Abdurrahman Efendi, torununun sünnet düğününü yapmaktadır. Bu kasideden de yalnızca Müeyyedzade'nin etrafındaki mürebba yahut daha geniş şekilde bir haceti olanların vurgulandığı bir beyit ile ilim, edebiyat ve sanata mayil tabiatına işaret eden bir beyti buraya almakla iktifa ediyoruz:

⁵⁴ Mustafa İsen, a.g.e., 139.

⁵⁵ Orhan Kurtoğlu, *Zâtî Dîvânı (Gazeller Dışındaki Şiirler, İnceleme-Tenkitli Metin)*, Sonçağ Yayınları, Ankara 2016.

Dîvânına şu denlü cem' olur ehl-i hâcet
 Meydân-ı rûz-ı mahşer anun katında halvet
 Eyler sürâdikât-ı metn içre bîkr-i ma'nâ
 Dâmâd-ı tab'un ile leyl ü nehâr sohbet

Zatî'nin kasideleri içinde Abdurrahman Efendi methinde yazılmış bir kaside daha vardır ki gökyüzü ve hilal tasviriyle başlayan bu şiir bir iydiyedir. Kurtoğlu neşrinin elli dokuzuncu kasidesi olan metin, muhatabın alışılmış ve klişe ifadelerle övgüsünden ibarettir.

Bilindiği gibi şairler sadece methiye yazmazlar ve yalnızca caize ve hediye maksadıyla yahut bir makam ve mevki ümidiyle edebiyat yapmazlar. Bunun en sarıh göstergesi mersiye metinleridir. Gerçi bunun için de "mersiyelerin sonunda genellikle halef için dua ve ona beslenen ümitten söz edilir" denilse de gerçekten bu, "genellikle, hatta bazen" olur. Zati de büyük hamisi Abdurrahman Efendi'nin vefatı üzerine gayet samimi hüznünü aksettiren bir terki-bend kaleme alarak bu iddiayı doğrulamıştır.⁵⁶ "Müeyyetzade İçin Mersiye" başlığı verilen şiir dört numaralı terki-bend olup birinci bend on beyitten, diğer bendler de sekizer beyitten oluşan beş bendlik bir metindir. İlk bend geleneğe uyularak dünyanın faniliğinden, hayatın geçiciliğinden, feleğin aldaticılığından bahistir. İkinci benddeki Abdurrahman Efendi'nin ab-ı hayata benzetildiği şu beyit gerçekten muhteşemdir:

Ol şâh-ı ilmi eyledi Leclâc-ı dehr mât
 Derdâ ki girdi kara yire çeşme-i hayât

Bu benddeki onun ilmi yönünü vurgulayan beyitlerden sonra üçüncü bendte çevresinde teşekkül eden muhite göndermede bulunulur:

Mecmû'-ı kulları kara çullar geyüp didi
 Görince kara çulda kodı bizi baht-ı şûm

Mersiyenin dördüncü bendi, Abdurrahman Efendi'nin ölümüne bütün tabiatın ağladığını iddia eden latif teşbihler ve tasvirler içerir. Bilhassa şu beyit onun cömertliğini ve çevresinde kümelenen mürebbarına karşı tavrını anlatmaktadır:

⁵⁶ Orhan Kurtoğlu, a.g.e., 318.

Âlî nazar iderdi nazardan düşenlere
Eyle yirini dîde gibi nûr yâ İlâh

Beşinci ve son bend, bu tür metinlerde sıkça karşılaşıldığı gibi dua bendidir ve yine onun büyük ilim adamlığı etrafında kurgulanmıştır.

Zatî'nin kasidelerinde "Kazasker İçin Kaside" başlıklarını taşıyan iki şiir daha vardır.⁵⁷ Ne var ki içlerinde muhatabına dair hiçbir iz bulunmayan bu kasideler, söz konusu yayımdaki tertip ve şairin, I. Süleyman devri kazaskerlerinden Kadri Efendi ile olan yakınlığı göz önüne alındığında ona yazılmış olabileceğini düşündürmektedir. Bu sebeple bu metinlerden detaylı bahsedilmeye lüzum görülmemiştir.

Müeyyedzade Abdurrahman Çelebi'nin ilmi ve edebi muhitinde yer alan simalardan biri de Osmanlı'nın ünlü şeyhülislamı, şair Kemalpaşazade'dir.

"Kemalpaşazade askerlikten ayrılıp kendisini ilme verdikten sonra Kestelli Muslihüddin Efendi, Hatipzade Muhiddin Mehmed Efendi, Muarrifzade Sinanüddin Yusuf Efendi gibi zevatın derslerine devam etti. Ayrıca Tokatlı Molla Lütü, Amasyalı Müeyyedzade Abdurrahman b. Ali'den *Metalib ve Mekasid* okudu."⁵⁸

O genç bir müderris iken Müeyyedzade de Anadolu kazaskeridir. O tarihlerde Rumeli kazaskerliği makamında bulunan Hacı Hasanzade'den, boşalan Edirne Taşlık Medresesi'ni istemiş, Hacı Hasanzade bu isteği geri çevirmişti. Çünkü Kemalpaşazade'nin, Molla Lutfi'nin mülazımı olmasından dolayı kendisine gücenikti.⁵⁹ Meselenin bundan sonrasını Âşık Çelebi şöyle nakleder:

"Merhum mağmûm ve mehmûm Müeyyed-zâde'ye gelip arz-ı hâl eyler. Müeyyed-zâde 'var rızâ sûretin göster yarın arz idicek hayr ola' dir. Anun sözi ile varup 'kazaya rıza virdüm' dir. Hacı Hasan-zâde bu sözi gerçek hayal eyler, irtesi padişaha kazâ arz ider. Müeyyed-zâde 'saâdetlü padişah ol bir kâbil-i şândur ve nâdirü'd-devrân ü fâikü'l-akrândur, kazâ ile zâyi' olmasun. Taşlık medresesi mahlûldür, ol

⁵⁷ Orhan Kurtoğlu, a.g.e., 236 ve 295.

⁵⁸ M. A. Yekta Saraç; *Şeyhülislam Kemalpaşazade Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Bazı Şiirleri*, Risale Yayınları, İstanbul 1995, 21.

⁵⁹ Halûk İpekten, a.g.e., 139.

medreseyi ana sadaka buyurun ki ilme meşgûldür' diyü envâ'-ı terbiyeler idüp padişâh-ı vakt Sultân Bâyezid medreseyi i'tâ eyler..."⁶⁰

Müeyyedzade'nin, Kemalpaşazade'ye bu esnadaki himayeti bununla sınırlı olmayıp İdris-i Bitlisi'nin Farsça tarih yazdığını, İbni Kemal'in ise Türkçe bir Osmanlı tarihi yazabileceğini söyler. Üstelik bu iş için otuz bin akçelik de tahsisat çıkartır. Bilahare eser üzerinde rahat çalışabilmesi için Üsküp medresesine tayinini de yine Müeyyedzade yaptırır. Sadece şu misal bile ikinci kademede hamilerin, bilhassa padişah ile olan ilişkiler ve mürebbanın istikbali açısından ne denli mühim rol oynadığını göstermeye kâfidir. Buna ilave olarak Kemalpaşazade'nin Edirne ve nihayet İstanbul'a tayinlerinde de hamisinin onu korumayı sürdürdüğü bilinmektedir.

Osmanlı tarihinin en büyük âlimlerinden biri sayılan Ebussuud Efendi (=Hâce Çelebi)'nin yetişmesinde de Müeyyedzade'nin tesiri olduğu bilinmektedir. Ebussuud, henüz talebelik senelerinde Müeyyedzade'den ders okumuş ve ihtimal onun meclislerine devam etmiştir. Böylece Müeyyedzade, Osmanlı tarihinin iki büyük fıkıh âlimi ve şeyhülislamı Kemalpaşazade ve Ebussuud Efendilerin mürebbisi ve hamisi olma şerefini kazanmış görünmektedir.

Müeyyedzade'nin İran'da bulunduğu yıllarda tanıştığı şairlerden Hafız-ı Acem'in, bilahare Osmanlı ülkesine gelip de İstanbul'da eski arkadaşını bulduğunda onun himayesine mazhar olduğu bilinmektedir. O, "Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi dairesine intisap etmiş ve onun büyük takdirini kazanmıştı."⁶¹ Tıpkı Hafız-ı Acem gibi Şii hâkimiyetinden kaçarak İstanbul'a gelen

⁶⁰ Âşık Çelebi, a.g.e., I, 297. Latifi, Kınalızade ve Gelibolulu gibi muteber tezkirelerde de aşağı yukarı aynı bilgiler yer aldığından tekrara lüzum görülmedi. Ayrıca "Âşık Çelebi, tezkiresine dâhil ettiği XVI. yüzyıl şairlerinin büyük bir kısmını tanımaktadır. Daha İstanbul'da öğrenci iken dedesi Müeyyedzâde'nin nüfuzu ve kendi girişkenliği sayesinde devrin pek çok ünlü şair ve yazarıyla tanışmış, meclislerinde bulunmuştur." (Âşık Çelebi, a.g.e., I, 65).

⁶¹ Ömer Faruk Akün, "Hâfız-ı Acem", *DİA*, İstanbul 1997, XV, 80. Müeyyedzade'nin, yirmi civarında ilmi ve edebi eseri bulunan eski medrese arkadaşı Hafız-ı Acem'e başka memuriyet vazifelerindeki himaye ve yardımları için bu makaleye müracaat edilebilir.

Devvani'nin damadı Muzafferüddin Ali Şirazi de Müeyyedzade tarafından korunmuş, II. Bayezid'e müderris yapılması için tavsiye edilmiştir.⁶²

Necati Beğ, Zati ve Kemalpaşazade kadar olmasa da Müeyyedzade'nin yakınında bulunmuş, onun talebesi olmuş, ondan mülazım olmuş, memuriyet hayatında yardımını görmüş başka şairler de bulunmaktadır. Bunların başında Horasan canibinden gelip beraberinde Nevai'nin bazı şiirlerini getiren Basiri gelir. Basiri İstanbul'a geldiğinde Müeyyedzade'den bir tevliyet istemiş ve almıştır. Hatta Müeyyedzade'nin "şefkat bir marazdur, ol maraz bize ârız olmuştur" demesi üzerine,

Mansıb-ı vaslın dirîg eyler bu ben üftâdeden
Dilberüm bî-rahmun olmuş Müeyyedzâdeden⁶³

beytini söylemiştir.

"Galata Caferi" denmekle meşhur Nihali Cafer Çelebi, Müeyyedzade Sahn müderrisi iken mülazımı olmuş⁶⁴, onun yakın ilgi ve yardımını görmüş şairlerdendir. Ne var ki Nihali'nin, laubali-meşrep karakteri ve zamanın büyüklerini sürekli hicvetmesi gibi sebeplerle hamisinin yanındaki itibarlı yerini muhafaza edemediği anlaşılıyor.⁶⁵

Kınalızade Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-şuara'nın* "Fazlî" maddesinde Müeyyedzade'nin talebe ve bilahare mülazımlarından olan, fakat babası ünlü tarihçi İdris-i Bitlisi ile devrin Rumeli kazeskerinin eski bir düşmanlığı bulunduğu mecburen Rumeli illerinde kadılığa memur edilmiş şairin, hamisiyle ilişkisini ondan gördüğü desteği şu cümle ile dile getirmektedir: "Ba'dehû Müeyyedzâde tekrâr Rûmiline sadr-ı âlî-mikdâr olındukda envâ'-ı mekârim ü ihsân ile hâtır-ı vîrânın âbâdân ve şebnem-i lutf u keremi ile gonçe-i derûn-ı fezâ'il-meşhûnün gül gibi handân itmiş idi."⁶⁶

⁶² Ahmet İnanır, "Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi'nin Hayatı ve Osmanlı Hukuk Geleneğindeki Yeri", *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu (21-23 Nisan 2017) Bildiriler Kitabı*, I, Amasya 2017, 352.

⁶³ Hasan Çelebi, a.g.e., 235.

⁶⁴ Âşık Çelebi, a.g.e., II, 906.

⁶⁵ Hasan Çelebi, a.g.e., 873.

⁶⁶ Hasan Çelebi, a.g.e., 664.

Kazasker Kadri Efendi'nin arkadaşlarından olup Subhi mahlasıyla şiirler yazan Mustafa Çelebi⁶⁷ de Müeyyedzade'nin mülazımlarındandı ve Galata kadılığına kadar yükselmişti. Öğrenim hayatında ve mülazemeti safhasında onun terbiyesinde olmuştur.

Meşâir'in "Seyfi" maddesinde⁶⁸ Sinoplu Seyfi'nin, gençliğinde Amasya'da Şehzade Bayezid ile tanışıklığı olduğu söylenen satırlarından bu tanışıklığın samimiyet derecesinde olduğu anlaşılmaktadır. O tarihlerde Amasya'da bulunduğunu düşünebileceğimiz Müeyyedzade ile aynı edebi muhiti paylaştığı tahmin olunabilir. Yine aynı muhitte yer alan Zeynep Hanım, Mihri Hatun gibi şairelerin de şehzadenin geniş muhitinde yer aldıkları ve onun sonraki yıllarda oluşturacağı edebi muhitin tohumları meabesinde oldukları kanısındayız.

16. yüzyıl şairlerinden olan Muhyi hakkında Âşık Çelebi, Veziriazam Hâdim Ali Paşa'nın onu oğul, bilahare Müeyyedzade'nin de damat edindiğini yazmaktadır.⁶⁹ Şu halde Muhyi'nin (=Muhyiddin Çelebi), bu iki büyük devlet adamının ve edebiyat hamisinin muhitinde ve terbiyesi altında yetiştiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Meşair'de Abdurrahman Efendi'nin kardeşi olarak tanıtılan Abdi⁷⁰, aynı zamanda bir kitap kurdu ve hattattır. 16. yüzyılın başında var olan büyük edebiyat muhitlerinden birinin merkezinde bulunan Piri Paşa'nın damadı olup ağabeyinin meclislerinde hazır bulunduğunu ve onun terbiyesinde yetiştiğini katıyetle söyleriz. Keza bir diğer kardeşi Abdürrahim Çelebi de onun terbiye ve himayesinde yetişmiş ulemadan bir zat idi.⁷¹

Mesihî'nin yakın arkadaşlarından olup onunla birlikte Hâdim Ali Paşa'nın mürebbarından olan Vasfi'nin de Müeyyedzade'nin meclis ve

⁶⁷ Âşık Çelebi, a.g.e., III, 1278.

⁶⁸ Âşık Çelebi, a.g.e., III, 1016-17.

⁶⁹ Âşık Çelebi, a.g.e., II, 791.

⁷⁰ Âşık Çelebi, a.g.e., III, 1039-40: "Müeyyed-zâde Abdî Çelebi'dür ki kâzî-asker olan Abdurrahmân Çelebi'nün karındaşıdır. Acem-reviş, zarafet-verziş, merdüm-şan, pür-irfan, şerîf ü zarîf, latîf ü nazîf bir vücûd idi. Tavr u tarzı şîve-i Acem üzre dâir-i sair, esbabı hod illerde bir mesel-i sâir idi. Hûb taallik-nüvîs ve seferde vü hazaarda kitâbla enîs ü ehl-i âdâb ile celîs idi."

⁷¹ Cemal Kurnaz, "Osmanlı Tarihinde İz Bırakan Amasyalı Bir Aile: Müeyyedzâdeler", I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, II, (13-15 Haziran Amasya), 647-666.

mahfillerinde bulunduğunu tahmin etmekteyiz. Vasfi son derece zayıf bünyeli, dal gibi biriymiş. Çabuk hasta olduğundan sık sık “öldü” haberleri şayi olarak hükümete haber gidirmiş. Latifi; onun hasta olduğu bir sırada öldüğü haberinin yayıldığını, mansıbını da başkasının aldığını naklettikten sonra, Vasfi'nin düşe kalka Ali Paşa nezdine varıp şu kıtayı verdiğini yazıyor:

Vasfi-i pîr-i nâ-tüvân için
Öldi diyü rivâyet itmişler
Gâlibâ şerm ile huzûrunda
Hayretinden kinâyet itmişler
Gördiler günde bin kez öldüğümü
Binde birin hikâyet itmişler⁷²

Bazı değişikliklerle Âşık Çelebi'de de yer alan bu kıta, ona göre Müeyyedzade'ye verilmiştir.⁷³ Bu rivayetlerden hangisinin doğru olduğunu kestirmek güçtür. Vasfi'nin, Ali Paşa'nın yakınlarındaki şuaradan biri olarak merramını ona arz etmesi tabiidir; ancak kadı olması bakımından da meseleyi önce Müeyyedzade'ye götürmesi mantıklı görünmektedir. Hangisi doğru olursa olsun muhakkak olan Vasfi'nin de Müeyyedzade çevresinde bulunmuş şairlerden biri olduğudur. Mehmet Törehan Serdar, “Ebu'l Fazl Mehmed Efendi (Defterdar Mehmed Efendi)”, *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, I/1, Mardin 2016, 81-92.

Müeyyedzade, ilmiye sınıfına mensup yüksek dereceli bir memur ve şair olarak tıpkı Kemalpaşazade gibi bir başka devlet adamını daha yetiştirmiştir: Ebu'l-Fazl Mehmed Efendi. Gençliğinde Müeyyedzade'nin sohbetlerine devam etmiş, hatta yetişmesiyle bizzat padişah ilgilenmiştir.⁷⁴ “Ebu'l Fazl çok genç yaşta devlet işlerinde görev almaya başlamıştır. 1511 yılında da Müeyyedzade kendisine danışman yapmıştır. Müeyyedzade, kazaskerlikten emekli edilince Ebu'l Fazl Manisa ve Trablus kadılıklarına tayin edilmiş, Müeyyedzade ikinci defa kazasker olunca da onu Orta Defterdarlığa (Anadolu Defterdarlığı) atamış ve kendisi uzun süre bu görevde kalmıştır.”⁷⁵

⁷² Latifi, a.g.e., 564-565.

⁷³ Âşık Çelebi, a.g.e., II, 561.

⁷⁴ Mehmet Törehan Serdar, “Ebu'l Fazl Mehmed Efendi (Defterdar Mehmed Efendi)”, *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, I/1, Mardin 2016, 82.

⁷⁵ Ahmet İnanır, “a.g.m.”, 352.

Necati; tıpkı Zati, Neşati, Ragıp Paşa, Osmanzade Taib gibi kendi etrafında bir edebi muhit oluşturmuş üstatlardandır. Şehzade Mahmud'un nişancı olduğu dönemde şehzadenin çevresinde bulunan başlıca dört şair Necati, Sun'i, Şevki ve Talii'dir. Bu şairler içinde "Necati Sun'i'si" olarak bilinen Sun'i, onu ömrünün sonuna kadar terk etmemiş ve daima onun himayesi altında bulunmuştu. Necati'nin son yıllarını Müeyyedzade'nin çevresinde geçirdiği düşünülürse Sun'i'nin de bu atmosfer içinde yer aldığını tahmin etmek yanlış olmasa gerektir.

Bütün bu isimlerin dışında o devrin şairlerinden olup da aralarındaki çeşitli arkadaşlık ilişkileri yahut başka bir patronun himayesi altında bulunma gibi yakınlıklarla Müeyyedzade'den yardım ve himaye gördüğünü, hiç olmazsa eşğine gittiğinde onun ilgisine mazhar olduğunu tahmin ettiğimiz birkaç şair daha vardır ki bunlar Afitabi, Bihişti, Cefayi, Çakeri, Emiri, Figani, Kastamonulu Halimi, Keşfi, Müniri, Niyazi, Revani, Safayi, Sa'yi, Seriri, Subhi, Şehidi ve Talii olarak sayılabilir. Edebi muhitleri mutlaka karşılıklı bir menfaat yahut itibar ilişkisi olarak sınırlandırmak doğru olmadığı için Müeyyedzade'nin muhitine Tacizade Cafer Çelebi'yi dahi katmak gerekir.

Sonuç

Gerek Doğu gerekse Batı toplumlarında tabii bir seyir halinde tarih boyunca akıp gelen bir koruyan-korunan ilişkisi daima var olagelmıştır. Bu ilişkinin kültürel bağlamda yürütülmesinin, özünde karşılıklı kazanım elde etme dürtüsü bulunsa bile samimiyetten uzak olduğu söylenemez. Türk edebiyatı tarihinin bütün çağlarında birbirine aşağı yukarı benzer hamilik müessesesinin varlığından haberdarız. Bilhassa matbaanın yaygınlaşması dönemine kadar bu müessese, sosyo-kültürel düzeni büyük ölçüde tanzim etmiş benziyor.

II. Bayezid'in tam bir akademik ve sanatsal muhite çevirdiği Amasya'da henüz çocuk yaşlarından itibaren yakınında bulunan kişi Müeyyedzade Abdurrahman Çelebi'dir. Hem büyük bir bilim adamı hem elsine-i selasede şiir yazabilen bir şair hem hattat ve musiki zevki taşıyan bu müstesna zat; aynı zamanda ilim, edebiyat ve sanat hamisi olarak temayüz etmiştir. Onun Amasya'dan, hatta bir süre öğrenim gördüğü Şiraz ve civarından İstanbul'a uzanan hayatı aynı zamanda bu hamilik hayatı ile paraleldir. Nitekim onun

meclisinde İran'da tanıştığı şairler, Amasya'dan tanıdığı edipler, zarifler bulunmaktaydı. İstanbul dışında ve İstanbul'da bulunduğu memuriyetler ile kazaskerlik gibi yüksek makamlarda geçen yaklaşık otuz beş yılda o, devrinin zarif bir ilim ve sanat hamisi olmayı bilmiştir.

Müeyyedzade'nin yetiştirdiği yahut koruyup kolladığı, maddiyat ve mansıp olarak desteklediği pek çok bilgin ve şair vardır. Yukarıda değinilen bu simalardan özellikle Kemalpaşazade çok mühim bir şahsiyettir. Hatta onun *Tevarih-i Âl-i Osman*'ı yazmasına sebep bizzat Müeyyedzade olmuştur. Necati Beğ gibi çok büyük bir şairi himaye etmiş ve bugün elimizde bulunan divanının toplanması onun himmetleriyle olmuştur. Zati'nin İstanbul dışına gitmemesi ve en azından ömrünün bir kısmını rahat geçirip eser vermesini sağlayanlardan biri yine odur. İlmi ve mesleki hayatında pek çok mülazım, müderris ve kadı yetiştirmiş; bir kısmı dağınık müsveddeler halinde bile olsa nice eser yazmıştır. Devrinin orta dereceli bir şairi sayabileceğimiz Hatemi tahallus eden Müeyyedzade, şiirlerini de pek ortaya dökmemeyi tercih etmiştir. Tezkirelerin kaydettiği bazı beyitlerinden hareketle onun asla katı ve sabit fikirli bir hukukçu olmadığı, hatta kalender tabiatli bir şair olduğu anlaşılmaktadır.

İlmiyeye hizmet eden, köklü bir aileye mensup Müeyyedzade'nin patronajına yönelik yapılan bu çalışma neticesinde onun, Türk kültür tarihine ve ilim hayatına büyük hizmetleri geçen, üstelik kendisi de bir şair olduğundan şiir ve edebiyattan anlayan, böylece mürebballarını yetiştirme kabiliyet ve birikimini haiz, zarif bir hami olduğunu söylemek gerekir. Himayetinde mezhepsel ön yargılardan uzak duran, konağını ve bahçesini etrafına açan Müeyyedzade'nin, tarih boyunca görülen hemen bütün "ikincil patron/hami" benzerlerinin taşıdığı tüm zarafet ve sehavete sahip olduğu açıktır.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Hasan, "Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi", *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, 485-486.
- AKÜN, Ömer Faruk, "Hâfız-ı Acem", *DİA*, İstanbul 1997, XV, 80-83.
- ARMUTLU, Sadık, "Gazneliler ve Selçuklular Döneminde Edebiyat", *Türkler*, Ankara 2002, V, 882-87.
- ÂŞIK ÇELEBİ, *Meşâ'irü'ş-şu'arâ (İnceleme-Metin) 1-2-3*, (haz. F. Kılıç), İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010.
- ERDEMİR, Avni, "Aynı Edebî Muhit İçinde Üç Şair: Mihrî Hatun, Münîrî, Mûsâ Medhî ve Lâdik Methiyeleri", *Turkish Studies*, XIII/28, 2018, 341-379.
- ERSOY, Ersoy, XVI. *Yüzyıl Kaynaklarına Göre Kütahyalı Şâirelr ve Kütahya'da Edebî Muhit*, DPÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2003.
- ERÜNSAL, İsmail E., "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I (II. Bayezid Devrine Ait Bir İn'amat Defteri)", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, X-XI, İstanbul 1979-80, 303-342.
- HASAN ÇELEBİ, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, (haz. Aysun Sungurhan), KTB Yayınları (ekitap.ktb.gov.tr), Ankara 2017.
- İNANIR, Ahmet, "Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi'nin Hayatı ve Osmanlı Hukuk Geleneğindeki Yeri", *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu (21-23 Nisan 2017) Bildiriler Kitabı*, I, Amasya 2017, 347-356.
- İSEN, Mustafa, *Gelibolulu Mustafa Âlî Kühnü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, KTB Yayınları (ekitap.ktb.gov.tr), Ankara 2017.
- KALKIŞIM, Muhsin, "Osmanlı Devleti'nde Şair ve Yazarları Himaye Kriterleri", *Milli Folklor*, XV, Ankara 2003, 105-108.
- KALPAKLI, Mehmet, "Kendi Dilinden Zâtî'nin Şairlik Macerası", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, YKY, İstanbul 1999, 6-8.
- KAYA, Bayram Ali, "Necâtî Bey", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 477-478.
- KOCABIYIK, Yunus, "Amasyalı Bir Fıkıh Âlimi: Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi", *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu (21-23 Nisan 2017) Bildiriler Kitabı*, I, Amasya 2017, 461-467.
- KURNAZ, Cemal, "Osmanlı Tarihinde İz Bırakan Amasyalı Bir Aile: Müeyyedzâdeler", *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, II, (13-15 Haziran 2007 Amasya), 647-666.

- KURTOĞLU, Orhan, *Zâtî Dîvânı (Gazeller Dışındaki Şiirler, İnceleme-Tenkitli Metin)*, Sonçağ Yayınları, Ankara 2016.
- LÂTİFİ, *Tezkiretü'ş-şuara ve Tabsıratu'n-nuzema*, (haz. Rıdvan Canım), AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- MUSTAFA ÂLÎ, *Mevâ'idü'n-nefâ'is fî Kavâ'idi'l-mecâlis*, (haz. Mehmet Şeker), TTK Yayınları, Ankara 1997.
- NECATÎ BEG DİVANI, (haz. Ali Nihad Tarlan), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1963.
- PFEIFFER, Judith, "Müeyyedzade Abdurrahman'ın Kütüphanesinin Peşinde: Amasyalı Bir Âlimin Kitap Toplama İhtiyakı", *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu (21-23 Nisan 2017) Bildiriler Kitabı, II*, Amasya 2017, 399-404.
- REINDL, Hedda, *II. Bayezid ve Çevresi – Hükümdarın Adamları*, (çev. Ali Suat Ürgüplü), Arvana Kitap, İstanbul 2014.
- SARAÇ, M. A. Yekta, *Şeyhülislam Kemalpaşazade Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Bazı Şiirleri*, Risale Yayınları, İstanbul 1995.
- SEHİ BEĞ, *Heşt Bihîşt*, (haz. Halûk İpekten vd.), KTB Yayınları (ekitap.ktb.gov.tr), Ankara 2017.
- SERDAR, Mehmet Törehan, "Ebu'l Fazl Mehmed Efendi (Defterdar Mehmed Efendi)", *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, I/1, Mardin 2016, 81-92.
- YILDIRAR, Mehmet Nuri, *Amasyalı Divan Şairleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002.
- ZATÎ DİVANI (*Edisyon Kritik ve Transkripsiyon. Gazeller Kısmı 3. cilt*), (haz. M. Çavuşoğlu-M. A. Tanyeri), Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1987.

“KAZASKER MÜEYYEDZADE ABDURRAHMAN ÇELEBİ'S LITERARY LOCALITY”

Abstract

This article, which briefly touches the subject of patronage and refers to the literary locality in the Turkish cultural geography, evaluates the science and art circle formed around Müeyyedzade Abdurrahman Çelebi, which we initially saw in Amasya during the period of II. Bayezid's principality. As can be seen in the kasides and mersias written to him, his main highlight is his scientific side. Thereafter, his protection, interest and support on art/artist comes. His poetry and penmanship are less well known. In this article, although all aspects of Müeyyedzade are mentioned, his science and art environment that took place in his mansion and his office was evaluated. The faces that he protected, raised and made civil servants, were discussed. It is understood that Abdurrahman Efendi, brought in many brilliant figures to Turkish science and literature.

Keywords

Patronage, literary circle, Müeyyedzade, II. Bayezid, poetry, poet.